

MOTYW WAŻKI NA RÓWNINACH

Richard Green

Ludy indiańskie zamieszkujące Równiny Północnoamerykańskie żyły w ścisłej łączności ze światem przyrody. Każdy przejaw natury miał specjalne znaczenie w ich życiu ceremonialnym i religijnym, a nawet najbardziej niepozorne stworzenia zajmowały ważne miejsce w ich tradycyjnym światopoglądzie.

Dla wielu plemion z Równin nawet świat owadów był traktowany z respektem i szacunkiem. Dla Sjuksów ważki były postrzegane jako jedno z wielu *wakan*, czyli tajemniczych elementów stworzenia. [Walker: 101]. W języku lakockim nazywano je *susweca* (wymawiane jako *sus-way-cha*), szanowano je za lekkość ciała i szybkość lotu, a ponadto są trudne do zabicia. A gdy unoszą się blisko ziemi, tworzą chmurę pyłu, która zasłania im widok. [Maurer: 140].

Co ciekawe, dawni Szejenowie uważali ważki i inne uskrzydłone owady za gatunki ptaków, a nie owadów. Zaobserwowali oni, jak latem niebieskie ważki zbierały się, by zdobywać pożywienie, tworząc roje przypominające wiry. Zgodnie z tradycją Szejenów moc wicheru przywoływano, by zmylić umysł wroga. Z tego powodu szejenkie słowo oznaczające ważkę, *tewo'witus* (alternatywnie pisane jako *hevo'vetas*), jest takie samo jak słowo oznaczające wicher. [Grinnell: 112]. Dla Szejenów stojąca woda symbolizowała śmierć. Ponieważ poczwarka ważki wyłania się z wody stojącej i unosi się w powietrze, ważki symbolizowały ochronę przed śmiercią.

To rozumiały, że fizyczne i duchowe atrybuty ważki były uważane za pożądane przez wojowników, którzy stawiali czoła wrogowi w działaniach wojennych. W dawnych czasach niektórzy wojownicy malowali swoje ciała, a także wojenne pony, stylizowanymi wizerunkami ważek, a ochronna moc tego stworzenia umożliwiawała im szybkie poruszanie się i ucieczkę przed kulami i strzałami wroga.

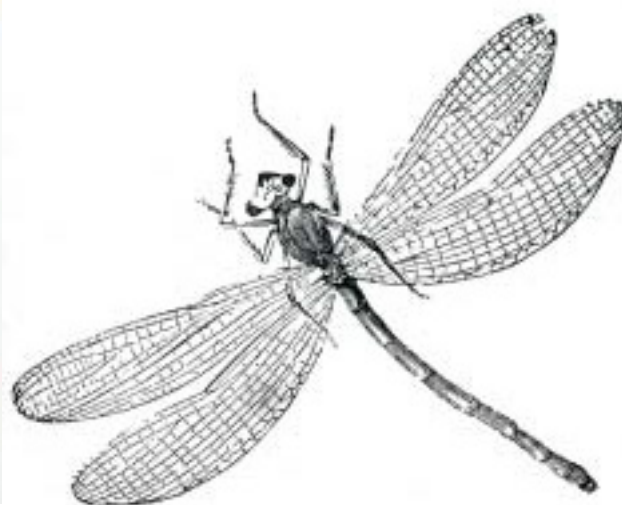

Fig. 1: Legginy z motywem ważki ozdobione koralikami.
Amerykańskie Muzeum Historii Naturalnej

Fig. 2: Strój do tańca duchów Sjuksów z ochronnymi motywami ważki.

American Museum of Natural History

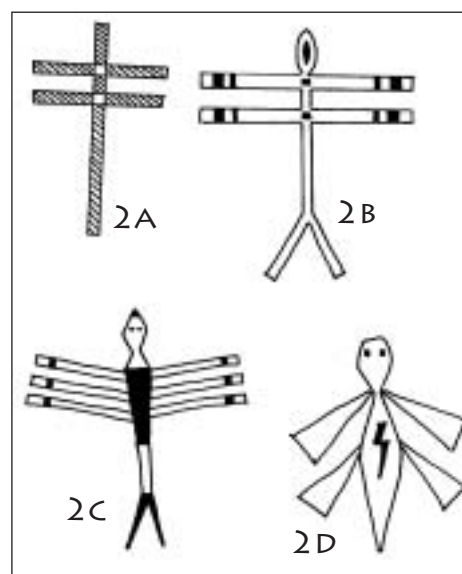
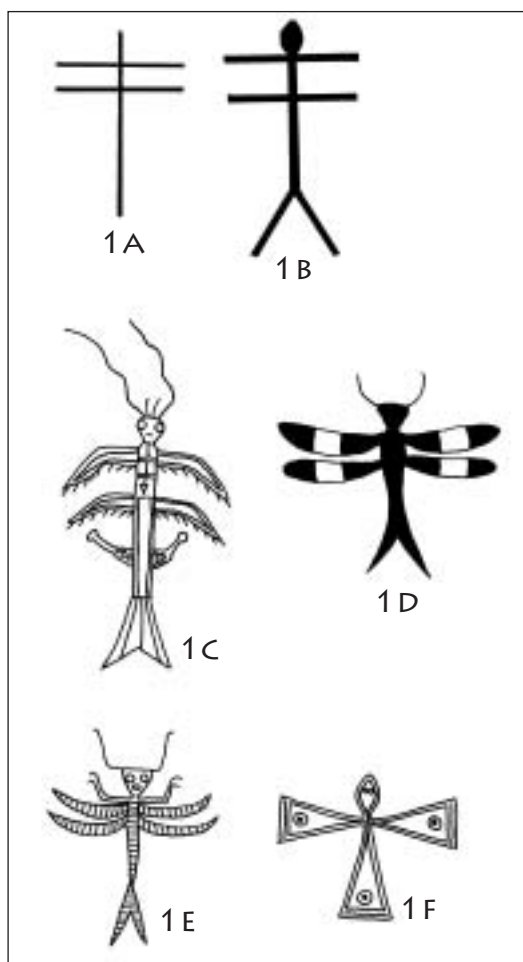
Podobne wzory malowano również na ciałach niektórych mężczyzn uczestniczących w środku lata w ceremonii Medicine Lodge, czyli Tańcu Słońca w plemienu Szejenów.

Cała gama przedmiotów związanych z działaniami wojennymi również była zdobiona malowanymi motywami ważek – od tarcz i pokrowców na tarczy po ozdoby pióropuszy. Niektórzy Szejenowie nosili specjalne amulety z wyciętej surowej skóry jako część swojego wojennego *medicine* – były one w kształcie ważki lub motyla i wiązano je we włosach z tyłu głowy. W kształcie ważek wykonywano również z niemieckiego srebra ozdoby do włosów, a nawet kolczyki.

Ponadto na przedmiotach domowego użytku, takich jak pokrycia tipi i malowane parflesze z surowej skóry, umieszczano wizerunki ważek. Mają one różną formę, od skrajnie uproszczonej do naturalistycznej. Najprostszy z przykładów, pokazany na **fig. 1a**, składa się z dwuramiennego krzyża – długiej, wąskiej pionowej linii, przedstawiającej ciało, z połączonymi krótszymi poziomymi, sugerującymi podwójny zestaw skrzydeł ważki. W innych przypadkach głowa jest przedstawiona jako okrąg lub owal, a ciało kończy się rozwidlonym ogonem (**fig. 1b**). Bardziej złożone warianty przedstawiają nawet czułki na głowie i tak zwane „linie serca” w ciele, odzwierciedlające wielką siłę stworzenia (**fig. 1c**).

W drugiej połowie XIX wieku, kiedy plemiona z Równin zostały przymusowo osiedlone w rezerwach rządowych, nastąpił rozkwit sztuki wyrobu koralików wśród wielu równinnych plemion, w tym Sjuksów, Szejenów i Arapahów. Podczas gdy malowane wzory reprezentacyjne były domeną mężczyzn, często związaną z wojennymi wyprawami, koraliki były wyrabiane niemal wyłącznie przez kobiety.

Zachowując konwencjonalną symbolikę motywu ważki, rdzenne kobiety z tych grup zaczęły stosować wzory ważki na wielu wyrobach z koralików, takich jak woreczki na tytoń, sukienki, kamizelki, legginy i mokasyny. Ważki i inne uskrzydłone owady są częstym motywem na górnych częściach sukni Sjuksów zdobionych w całości koralikami, a solidnie zdobione niebie-

1a: Prosty stylizowany wzór ważki składający się z podwójnie rozgałęzionego krzyża.

1b: Stylizowana ważka z rozdwojonym ogonem. Jest to prawdopodobnie najczęstsza forma ważki w malarstwie równinnym, często używana na regaliach Tańca Duchów i na szejeńskich tipi. Głowa jest różnie przedstawiana jako koło, owal, kwadrat lub trójkąt, lub trójkąt.

Amerykańskie Muzeum Historii Naturalnej

1c: Ochronny wzór ważki namalowany na skórzanym pokrowcu tarczy Wron.

Muzeum Historii Naturalnej Fielda, Chicago

1d: Malowany wzór ważki, powtórzony kilkakrotnie na muślinowej sukni Sjuksów do Tańca Duchów.

Amerykańskie Muzeum Historii Naturalnej

1e: Motyw ważki namalowany na muślinowej koszuli Sjuksów.

Muzeum Uniwersytetu Pensylwanii, Filadelfia

1f: Stylizowany wzór motyla na malowanej narzucie Czarnych Stóp. Podobieństwo do przedstawień ważki w stylu Indian z Równin jest oczywiste.

Folkens Museum Ethnografiska, Sztokholm, Szwecja

2a: Uproszczony wzór ważki składający się z podwójnie rozgałęzionego krzyża.

Narodowe Muzeum Indian Amerykańskich (dawna kolekcja Fundacji Heye)

2b: Stylizowany wzór ważki z rozdwojonym ogonem.

Centrum dla zwiedzających Bear Butte

2c: Kolejny wzór ważki z wyszywanych koralikami pary skórzanych legginsów Sjuksów. Niezwykłe jest użycie trzech, a nie dwóch par skrzydeł.

Amerykańskie Muzeum Historii Naturalnej

2d: Stylizowany wzór ważki z koralikami wyszytymi na parze mokasynów Sjuksów przedstawionych na fig. 7. Zwróć uwagę na przypominającą błyskawicę „linię serca” w ciele stworzenia, wskazującą na jego postrzeganą moc.

Stanowe Towarzystwo Historyczne Północnej Dakoty

Fig. 3 (po lewej): Para skórzanych legginsów Sjuksów z typowymi wzorami ważki z koralików. Te, wraz z kółkami i piórami, często używane w połączeniu z ważkami, pełnią funkcję ochronną.
Bear Butte Visitor Center,
Dakota Południowa

Fig. 4 (po prawej): Stylizowany wzór ważki na pochewce małego noża Sjuksów.
Kolekcja prywatna

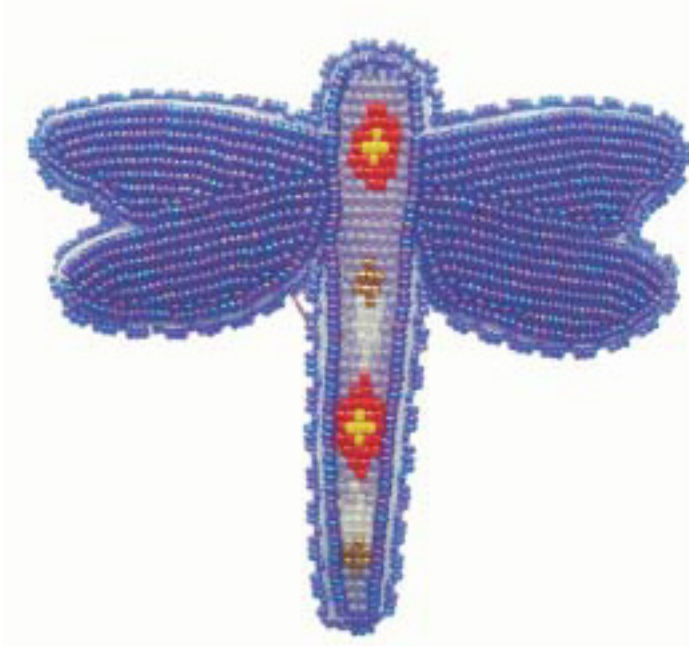

Fig. 5: Koralikowa ozdoba do włosów w kształcie ważki, wykonana w 2005 r. przez Rachel Magpie, szejeńską koralikarkę.

Podwójne skrzydła ważki, wykonane koralikami na garbowanej zamszowej skórze, zostały przedstawione w realistyczny sposób przy użyciu techniki nakładanej (overlay-stich). Prosty korpus został wykonany pojedynczym ścięciem paskowym (lane-stich) z wykorzystaniem motywu „piór”. Ozdoba jest wykończona dekoracyjną lamówką z koralików. Jest ona przymocowana do włosów za pomocą metalowej spinki z tyłu.

Fig. 6: Ozdoba wycięta z surowej skóry z sierścią Szejeńców Północnych w kształcie ważki. Zebrana przez George'a Birda Grinnella.

Narodowe Muzeum Indian Amerykańskich,
Smithsonian Institution

Fig. 7 (po lewej): Para mokasynów Sjuksów z motywami ważki i koła wykonanymi z koralików. Motywy ważki na mokasynach prawdopodobnie symbolizują szybkość i zwinność. Przypominająca błyskawicę „linia serca” w ciele odzwierciedla wielką moc tego stworzenia.

Stanowe Towarzystwo Historyczne Północnej Dakoty

Fig. 8: Ozdoba do włosów z niemieckiego srebra w kształcie ważki.

skie tło symbolizuje niebo, na którym stworzenia te są przedstawione w locie. Męskie legginy z miękkiej skóry były zdobione koralikowymi wzorami ważek, często w połączeniu z kólkami, innym popularnym elementem ochronnym. Motyw ważki na mokasynach z koralikami prawdopodobnie zapewniał bezpieczeństwo i pewność kroku w walce lub na parkiecie.

Podobnie jak w przypadku wersji malowanych, ważki wyszywane koralikami różnią się stopniem złożoności. Najprostsze przedstawienia mają formę krzyża dwuramiennego, składającego się ze smukłego, linearnego korpusu (zwykle sugerowanego przez jeden pas ściegu), przeciętego dwoma krótszymi pasami, sugerującymi cztery skrzydła (**fig. 2a**). Bardziej skomplikowane wizerunki wymagały dodania głowy w kształcie koła, owalu, kwadratu, trójkąta lub rombu, rozwidłonego ogona lub sparowanych skrzydeł w kształcie półksiężyca.

Wzory te stanowiły część bogatego i ewoluującego repertuaru wzorów piktograficznych, które stały się popularne wśród wyszywających koralikami z Równin Centralnych pod koniec XIX i na początku XX wieku. Nawiązując do wcześniejszej tradycji malarskich przedstawień wyczynów wojowników, koralikowe wersje, zrodzone z nostalgii za dawnymi czasami wojowników, były stosowane w połączeniu z równie złożoną gamą jednostek geometrycznych. Oprócz jeźdźców na koniach, dużych ssaków, postaci wojowników, piszczalek, ścieżek konnych itp. zawierają one również motywy ochronne i symboliczne, takie jak jaszczurki, pająki, pajęczyny, motyle i ćmy.

Malowane wersje tych wzorów, w tym ważki, stały się ponownie popularne, gdy pod koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku Sjuksowie i kilka innych grup z Równin przyjęło kult Tańca Duchów w nieudanej próbie przywrócenia dawnych sposobów polowania na bizony. Ten

mesjanistyczny ruch, wprowadzony na Równiny przez proroka o imieniu Wovoka z plemienia Pajutów z Nevada, polegał na noszeniu muślinowych koszul i sukien, na których namalowane były znaki ochronne uodparniające je na kule białych ludzi (**fig. 2**). Muślinowe tarcze, również związane z Tańcem Duchów, były zdobione w ten sam sposób malowanymi wzorami ochronnymi.

Pięknie wykonana koralikowa spinka do włosów, przedstawiona na **fig. 5**, została wykonana przez Rachel Magpie, koralikową artystkę z północnych Szejenów. Wykonana w formie ważki, jest noszona z tyłu głowy przez współczesne tancerki jako część tradycyjnego stroju powwow i stanowi świadectwo przetrwania tradycyjnych form sztuki symbolicznej Indian Równin do dnia dzisiejszego.

Bibliografia

Durkin, Peter. (1999). "Dragonfly Symbolism Among the Cheyenne and Dakota", *Whispering Wind*, 30:1, pp.4-10.

Grinnell, George Bird. (1972). *The Cheyenne Indians: Their History and Ways of Life*, (vol.II). Lincoln and London: University of Nebraska Press. (Reproduced from the first edition published by Yale University Press, 1923).

Maurer, Evan M. (1992). *Visions of the People: A Pictorial History of Plains Indian Life*. The Minneapolis Institute of Arts.

Walker, James R (1980). *Lakota Belief and Ritual*. Lincoln and London: University of Nebraska Press

Ten artykuł pochodzi z książki *Of Wings and Things*, opublikowanej przez Koralikowe Stowarzyszenie Wielkiej Brytanii (Bead Society of Great Britain), 2005.

